

TIL TA'LIMIDA VUCA MUHITI: SUN'IY INTELLEKT ASOSIDAGI
BESH QATLAMLI MODELNING METODOLOGIK ZARURIYATI

Umarova Iroda Shavkatjon qizi

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat O'zbek Tili va Adabiyoti Universiteti
tayanch doktoranti*

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy strategik menejmentdan kelib chiqqan VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) kontsepsiyasining o'zbek tilini xorijiy talabalarga o'qitish jarayonidagi namoyon bo'lishi tahlil etiladi. Muallif tomonidan ishlab chiqilgan besh qatlamli (Diagnostik–Mazmuniy–Interaktiv–Baholash–Refleksiya) sun'iy intellekt integratsiyasi modeli VUCA muhitining to'rtta omiliga metodologik javob sifatida asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: VUCA modeli, sun'iy intellekt, o'zbek tili ta'limi, besh qatlamli model, xorijiy talabalar, moslashuvchanlik.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida ta'lim tizimlari, jumladan til ta'limi, tobora murakkab va o'zgaruvchan sharoitda faoliyat yuritmoqda. 2014-yilda Bennett va Lemoine[1] tomonidan Harvard Business Review jurnalida asoslab berilgan VUCA kontsepsiyasi — o'zgaruvchanlik (Volatility), noaniqlik (Uncertainty), murakkablik (Complexity) va ko'p ma'nolilik (Ambiguity) — dastlab harbiy va korporativ menejment sohasida qo'llanilgan bo'lsa, hozirgi kunda ta'lim metodologiyasida ham muhim tahliliy vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

O'zbek tilini xorijiy talabalarga o'qitish jarayoni VUCA ning barcha to'rt omilini o'zida aks ettiradi: talabalar tarkibining xilma-xilligi, sun'iy intellekt texnologiyalarining tezkor rivojlanishi, o'zbek tilining agglyutinativ morfologik tuzilishi va mavjud AI vositalarining samaradorligi bo'yicha noaniqlik. Ushbu maqolaning maqsadi — VUCA muhitining o'zbek tili ta'limidagi namoyon bo'lishini tahlil qilish va unga javob beruvchi metodologik modelni taqdim etish.

Asosiy qism

O'zbek tili ta'limidagi VUCA omillarini alohida-alohida ko'rib chiqamiz. **O'zgaruvchanlik (V)** — xorijiy talabalarning ona tillari, madaniy kontekstlari va o'rganish tezliklari sezilarli farq qiladi; bir guruhda hind, koreys, tojik va rus tilli talabalar bir vaqtda ta'lim olishi mumkin. Bundan tashqari, raqamli ta'lim texnologiyalari va "Raqamli O'zbekiston – 2030"[2] strategiyasi doirasidagi standartlar tezkor o'zgarib bormoqda. **Noaniqlik (U)** omili, asosan, sun'iy intellekt vositalarining o'zbek tiliga moslashuv darajasi noma'lumligida namoyon bo'ladi. Anvarov[3] ta'kidlaganidek, o'zbek tiliga ixtisoslashtirilgan NLP modellari (UzRoBERTa, BERTbek) hali to'liq shakllanmagan, bu esa qaysi AI vositasining eng samarali ekanini oldindan aytishni qiyinlashtiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Murakkablik (C) omili o'zbek tilining o'ziga xos lingvistik xususiyatlari — agglyutinativ morfologiya, kelishik qo'shimchalari tizimi, ikki yozuv (lotin va kirill) — bilan bog'liq. Hamid va boshqalar[4] tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda zamonaviy AI modellari (GPT-5, Gemini 2.0 Pro) o'zbek morfologik xatolarining uchdan biridan ko'pini to'g'ri aniqlay olmasligi isbotlangan.

Ko'p ma'nolilik (A) omili esa mavjud SI vositalarining bir xil baho bermasligida ko'rinadi — ELSA Speak talaffuz uchun samarali, ammo morfologiya uchun zaif; ChatGPT dialog uchun kuchli, ammo o'zbek tilidagi pragmatik nozikliklarni to'liq tushunmaydi. Ushbu to'rt omilga javob berish uchun muallif tomonidan **besh qatlamli kompleks model** (Diyagnostik → Mazmuniy → Interaktiv → Baholash → Refleksiya) ishlab chiqildi. Har bir qatlam VUCA ning muayyan omiliga maqsadli yo'naltirilgan: Diagnostik va Refleksiya qatlamlari o'zgaruvchanlikka moslashishni, Baholash qatlamidagi triangulatsiya (SI + o'qituvchi) noaniqlikni kamaytirishni, Mazmuniy va Interaktiv qatlamlar murakkablikka tuzilmali javobni, vositalar kombinatsiyasi esa ko'p ma'nolilikni bartaraf etishni ta'minlaydi.

1-jadval. VUCA omillari va besh qatlamli model muvofiqligi

VUCA omili	Muammo	Model qatlami	Yechim
V	Talabalar va texnologiya o'zgaruvchanligi	Diagnostik + Refleksiya	Individual profil, siklik yangilash
U	AI vositasi samarasi noaniq	Baholash (triangulatsiya)	3 manba: SI + SI + o'qituvchi
C	Agglyutinativ morfologiya	Mazmuniy + Interaktiv	Bosqichma-bosqich, shaxsga moslashtirilgan
A	Vositalar bir xil natija bermaydi	Interaktiv (kombinatsiya)	Har vosita kuchli funksiyasida

Xulosa

VUCA kontsepsiyasi o'zbek tilini xorijiy talabalarga o'qitish jarayonidagi metodik murakkabliklarni tushunish va tizimlashtirish uchun samarali tahliliy asbob hisoblanadi. Mazkur maqolada taklif etilgan besh qatlamli model VUCA ning to'rtta omiliga — o'zgaruvchanlik, noaniqlik, murakkablik, ko'p ma'nolilik — maqsadli va siklik javob beruvchi metodologik yondashuv sifatida o'zini oqladi. Kelajakda ushbu modelning amaliy samaradorligi keng tajriba-sinov ishlari orqali yanada chuqur o'rganilishi maqsadga muvofiqdir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

Adabiyotlar:

1 Bennett N., Lemoine J. What VUCA Really Means for You // Harvard Business Review. – 2014. – Jan–Feb. – P. 27.

2 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi Farmoni. – Toshkent, 2020.

3 Anvarov I. O'zbek tilini o'rganishda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning ahamiyati // TDPU ilmiy to'plami. – Toshkent, 2023.

4 Hamid B. et al. Benchmarking Large Language Models for Uzbek: Morphological and Syntactic Evaluation // TALLIP. – 2025. – Vol. 24(3)

